

V Peru sa ešte nosí občianska odvaha a vzdor proti arogancii moci a kapitálu

Mikuláš Huba

Envigogika 9 (2) – Inspirace/ Inspirations

Publikováno/Published 31. 10. 2014

DOI: [10.14712/18023061.455](https://doi.org/10.14712/18023061.455)

Abstrakt:

Mikuláš Huba se v červnu 2014 zúčastnil dvoutýdenní studijní cesty po Peru, a to jako člen 17ti členného týmu účastníků z devíti zemí. Akci organizovala mezinárodní nevládní organizace Climate Alliance v rámci projektu *Od nadspotřeby k solidaritě*, jejímž cílem je zvýšit povědomí Evropanů o globálních důsledcích nadměrné spotřeby přírodních zdrojů. V rozhovoru s účastníkem cesty jsou představeny jeho nejzajímavější zážitky; samotné Peru se zde ukazuje z hlediska svých přírodních krás i environmentálních problémů.

Klíčová slova:

Peru; přírodní podmínky; udržitelná výroba a spotřeba; regionální a místní ekonomika

Abstract:

In June 2014, Mikuláš Huba undertook a fortnight's trip around Peru where he was part of a team consisting of 17 members from 9 countries. The trip was organized by the international Climate Alliance NGO as part of the project *From Overconsumption to Solidarity*, the purpose of which is to raise awareness among Europeans of the global consequences of the overconsumption of natural resources. Mikuláš's experiences from the journey and Peru are presented in an interview from the point of view of the country's natural beauty and its environmental problems.

Key words:

Peru; natural conditions; sustainable production and consumption; regional and local economy

V júni 2014 si sa zúčastnil dvojtýždňovej študijnej cesty po Peru. Ako si sa tam ocitol a s kým?

Ocitol som sa tam vcelku nečakane, ako člen 17-členného tímu z deviatich krajín. Ako jediný Slovak som sa tam dostal na základe odporúčania mimovládnej organizácie CEPA – Priatelia Zeme Slovensko.

Podujatie organizovala medzinárodná mimovládna organizácia Climate Alliance v rámci projektu Od nadspotreby k solidarite, v ktorom vedúcu úlohu zohráva luxemburská mimovládka Action Solidarité Tiers Monde (ASTM), ktorá je spolu s ekologickou MVO Ekologické hnutie národným koordinátorom Climate Alliance Luxembourg s 37 členskými organizáciami. Hlavným cieľom projektu ASTM je zvýšiť verejné povedomie Európanov o globálnych dôsledkoch nadmernej spotreby prírodných zdrojov Európanmi, ich vplyvu na prírodné zdroje a životodárne systémy našej planéty, upozorniť na limity globálneho ekosystému a zdôrazniť sociálne, ekonomické a ekologické dopady rozvoja, prebiehajúceho v krajinách globálneho Juhu. Študijná cesta bola financovaná čiastočne z fondov EÚ a čiastočne z vlastných prostriedkov účastníkov.

Keď sa povie Peru, asi ako prvé človeku naskočia asociácie: Indiáni (Machu Picchu, Inkovia), zlato, Pacifik, Lima, jazero Titicaca, Andy, ale aj amazonský prales... Čo z toho si videl počas Tvojej cesty?

Nešlo o turistiku, ale o pracovnú cestu, takže z najväčších turistických hitov som toho veľa nevidel. Ale strávil som po pár dní v každom z troch hlavných makroregiónov, z ktorých pozostáva táto tretia najväčšia krajina Južnej Ameriky, teda pás púštynných nížin pri pobreží Pacifiku, kde leží aj hlavné mesto Lima, Andy (vrátane štvortisícových kopcov a historicky významného mesta Cajamarca, kde sa vlastne začala víťazná cesta španielskych dobyvateľov a tragédia Inkov), až po amazonské pralesy so slávnymi mestami, ako sú Iquitos či Nauta.

Zlaté bane... Aj na Slovensku celkom frekventovaná téma. Dá sa porovnať množstvo zásob zlata v Peru s tými slovenskými? A dá sa porovnať spôsob ťažby? Jestvuje nejaká peruánska technologická ťažbiarska inšpirácia pre Slovensko?

Zásoby zlata v Peru sú neporovnateľne väčšie ako na Slovensku a aj tamojšie bane na zlato patria medzi najväčšie na svete. A najväčšia ťažba sa čiastočne realizuje a čiastočne ešte len hrozí pri prameňoch najvodnatejšej rieky sveta Amazonky, čo je z globálneho hľadiska riziko o pár rádov väčšie ako prípadné znečistenie ktorejkoľvek zo slovenských riek. Navyše sa tam devastuje krásna vysokohorská krajina s prekrásnymi plesami, ktoré miestni nazývajú lagúny. Technológia ťažby s premiestňovaním celých kopcov je podobne brutálna, ako tá, ktorá sa navrhuje na Slovensku, len na lúhovanie sa nepoužíva kyanid, ale iné, podľa všetkého podobne nebezpečné látky. Medzi nimi smutne dominuje ortuť s katastrofálnymi následkami na všetko živé v povodí dotknutých amazonských prítokov. Inak inšpirácií a paralel so Slovenskom a zamýšľanou ťažbou zlata pri Detve a Kremnici som tam zažil dosť veľa. Od korupcie a arogancie developerov, cez argumentovanie potrebou rozvoja a kvázikompenzácie zničeného prostredia v podobe financovania neužitočných projektov až po odhodlanie miestnych ľudí a mimovládok bojovať proti developerom prinášať pre to aj tie najväčšie obete. Na jednej z menších demonštrácií sme sa mali možnosť zúčastniť a bolo mi smutno z toho, že éra občianskej odvahy a nenásilných „priamych environmentálnych akcií“ na Slovensku už akoby prestala existovať.

Boli ste aj pri Amazonke - ako na Teba zapôsobila? Pre Stredoeurópana je to rieka plná piraní, lemovaná nepriestupným pralesom, obývaným divou zverou a pôvodnými kmeňmi Indiánov. Predpokladám, že realita je ale celkom iná...

Strávili sme tam len necelé štyri dni, ale navštívili sme nielen obe najväčšie mestá v peruánskej časti povodia Amazonky, ale aj domorodé osady pri bočných ramenách najväčšej rieky sveta. Plavili sme sa niekoľko hodín po jednej z najväčších zdrojní Amazonky, rieke Maraňón. Užívali sme si večery na „havansky“ schátralej promenáde bývalej svetovej metropoly ťažby kaučuku, dnes 400-tisícového Iquitos, jediného veľkomesta na svete bez cestného či železničného spojenia s civilizáciou, ale zato plného motorových rikší. Veľmi zaujímavá bola tiež návšteva školy, kde sa reprezentanti domorodých kmeňov učia „za učiteľov“. Pracuje tam aj veľmi sympatická pani Jenny Jovita Panduro Urrelo, ktorá absolvovala Ekonomickú univerzitu v Bratislave na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia. Nielenže ešte stále hovorí celkom dobre po slovensky, ale pamätá si aj slovenské ľudové pesničky. Bola šťastná, že po dlhých rokoch našla opäť živého Slováka a mohla sa s ním porozprávať. Mal som pocit, že už dávno som nikomu takú radosť neurobil. Aj takéto nečakané stretnutia dávajú cestovaniu zmysel...

Ale napríklad divú zver sme stretli iba na tanieri.

Paradoxne najväčší dojem na mňa urobila Amazónia vtedy, keď sme nad ňou niekoľko hodín leteli, pričom s výnimkou okolia spomínaných dvoch miest som žiadne stopy civilizácie nezaznamenal – iba nekonečný prales popretkávaný prítokmi Amazonky, bočnými ramenami, jazerami, mokradami a smerom k ústiu samotným veľtokom Amazonkou s nepredstaviteľnou šírkou miestami až desiatok kilometrov. Je jasné, že realita nie je až taká idylická ako pohľad z výšky desiatich kilometrov, ale veď aj taká Bratislava je pekná pri pohľade z televíznej veže na Kamzíku a najmä v noci, nie?

Vážia si Peruánci svoje bohatstvo - drevo z amazonských lesov? Či sa ho (ako my) nerozumne zbavujú exportom?

Tragédia rúbania amazonského pralesa sa nevyhla ani Peru, napriek tomu, že aj tam pribúda obrovských chránených území a rastie povedomie o nenahraditeľnom význame amazonského pralesa pre ľudstvo.

Okrem toho, čo je možné vidieť „voľným okom“, je nebezpečné to, čo hrozí v budúcnosti, lebo čím ďalej tým viac pôdy sa dostáva do rúk súkromných firiem a spoločností, ktoré si „brúsia zuby“ na prírodné bohatstvo Amazónie, ktoré ani zďaleka nereprezentujú len drevo a pôda. V regióne sa nachádzajú aj veľké zásoby nerastných surovín, zlata, ropy, zemného plynu a pod. Pomôcť miestnym obyvateľom brániť sa je aj jedným z cieľov takých projektov, v rámci akého sa uskutočnila aj naša cesta do Peru. Tamojší domorodci vnímajú svet oveľa bytostnejšie a emocionálnejšie, ako my. Sú integrálnou súčasťou prostredia, v ktorom žijú. Mám taký dojem, že väčšina z nich ani netuší, čo ich čaká, keď sa dobudujú cesty, ktoré sa k nim blížia... Jeden večer sme mali zaujímavú diskusiu na tému existenčnej dilemy: či je lepšie poskytnúť miestnym Indiánom vzdelanie a tým im otvoriť cestu do sveta, alebo ich nechať žiť ich životom a tak ich vlastne uchrániť pred „zvodmi“ a rizikami civilizácie. Na prvý pohľad mi je asi sympatickejšia tá druhá možnosť. Avšak má jednu zásadnú slabinu. Ako sa obyvatelia pralesa ubránia pred rôznymi mazanými developermi, keď nebudú vedieť nič o ich spôsobe myslenia, právnych „fintách“ a pod.? Historické memento tragédie inak kultúrne veľmi vyspelých Inkov spred piatich storočí je dodnes živé, poučné a varovné. Takže sme tú debatu ukončili akýmsi kompromisom: asi ich treba „pripraviť na život“ a kontakt s bielymi, ale tak, aby zostali sami

sebou, Indiánmi hrdými na svoje obdivuhodné zvyky, kultúru, zručnosti, intuíciu a schopnosť prežitia aj bez modernej techniky, sofistikovanej infraštruktúry i peňazí.

Na čom je vlastne založená ekonomika Peru?

Časť príjmov pochádza z cestovného ruchu, časť z „darov mora“. Niečo vyprodukuje aj miestne poľnohospodárstvo (vrátane koky), priemysel, doprava a remeslá, ale veľkú časť HDP tvorí vývoz surovín a polotovarov. Či už na báze rudného bohatstva Ánd, alebo dreva a iných darov amazonského pralesa. Najväčším zdrojom nelegálnych príjmov donedávna bol (a podľa neoficiálnych údajov aj naďalej je) kokaín. V roku 1984 sa čistý zisk z obchodu s kokaínom odhadoval na takmer 3 miliardy dolárov. Malo to veľmi negatívne dôsledky nielen na nárast násillia, krvavého teroru až guerillových vojen s desiatkami tisícov mŕtvych, ale spôsobilo to aj ekologickú pohromu v podobe rúbania pralesa v prospech rýchlo rastúcich políčov koky.

A čo poľnohospodárstvo? Stretol si sa aj s nejakými ekologickými poľnohospodármi? A s projektmi Fair Trade?

Najskôr ak v Lime na letisku a v luxusných obchodoch v meste sa dajú nájsť produkty označené značkou Fair Trade. Ale vlastne všetky horské farmy, ktoré sme videli počas stoviek kilometrov precestovaných v horách, by sme mohli označiť ako biofarmy. Bio sú určite aj produkty Amazonky a pralesa s nepredstaviteľnou pestrosťou rastlinných a živočíšnych druhov. Na druhej strane, ako som už naznačil vyššie, tradičné poľnohospodárstvo s pestovaním plodín ako sú zemiaky, obilie či fazuľa ťažko dokáže konkurovať oveľa lukratívnejšej produkcii koky. K úpadku poľnohospodárstva však prispieva aj hospodárska politika štátu. Kým ceny poľnohospodárskych produktov kontroluje štát, cena pohonných hmôt apod. stále rastie, takže náklady pre roľníkov sú stále vyššie a ich reálne príjmy klesajú. Pôda je zásluhou nedostatočnej starostlivosti stále chudobnejšia a úroda poľnohospodárskych plodín (s výnimkou koky) je stále slabšia. Toto však nebola prioritná téma nášho pobytu.

Wikipédia tvrdí, že asi 40 % obyvateľov Peru žije pod hranicou chudoby – stretol si sa s chudobou? Je tá peruánska chudoba porovnateľná s našimi častými slovenskými nárekmami na chudobu a biedu?

Peruánska chudoba, ako ju ja vnímam, má dve tváre. Tú jednu by som označil ako dôstojnú až hrdú chudobu, či skôr materiálnu nenáročnosť horalov a obyvateľov pralesa. A potom je to nedôstojná bieda obyvateľov predmestí veľkých miest vrátane Limy, porovnateľná so životom v našich rómskych osadách, vrátane zaobchádzania s odpadmi, ktoré konča bežne v riekach a na ich brehoch. Ale celkovo som nenadobudol dojem, že by Peru bola zvlášť chudobná krajina – centrálna časť Limy pôsobila nemenej blahobytno a usporiadané ako centrálna časť takého Paríža, Madridu, Lisabonu či Ríma. Ľudia, bez ohľadu na výšku platu či sociálny status, boli celkovo veľmi sympatickí, nevtieraví, príjemní, v dobrom slova zmysle hrdí, a zároveň úprimne radi, že sme ich prišli navštíviť až z ďalekej Európy a že nás zaujímajú ich problémy.

Bol si aj v hlavnom meste - v Lime. "Ochutnal" si aj Pacifik? Vraj je pri peruánskom pobreží ohromne bohatý na ryby.

Bývali sme blízko Pacifiku, aj keď s tou blízkosťou je to trochu zložitejšie. Lima totiž neleží priamo pri pobreží, ale na cca 50 metrov vysokej terase, ktorá k oceánu spadá takmer zvislou stenou (útesom), porastenou popínavými vždyzelenými rastlinami, z čoho má

tunajšie pobrežie aj názov Costa Verde – Zelené pobrežie. A aj keď by ste niektorou z mála cestičiek zišli na úpätie útesu, od oceánu Vás bude stále ešte oddeľovať diaľnica. Navyše, vďaka studenému Humboldtovmu morskému prúdu sa v tejto časti Pacifiku nedá bez neoprúnu kúpať. Ale inak to zhora, aj vďaka nádherným vlnám triešiacim sa o breh, pôsobí krásnym dojmom a spomínaná horná terasa je plná parkov, vyhliadkových chodníkov, cyklotrás a ihrísk. Na jednom mieste tu vybudovali čosi, ako je bratislavská Eurovea pri Dunaji. A neustále tam lieta kopa rogalistov, ktorí za dosť mastný poplatok radi povožia aj turistov.

Postrehol si v Lime nejaké zaujímavé ekologické riešenia? Či už dopravné, energetické, či týkajúce sa zelene, verejných priestorov alebo podpory miestnej produkcie? Čo z toho by podľa Teba mohlo fungovať aj u nás?

Mali sme asi hodinové stretnutie s najvyššími predstaviteľmi tohto 10-miliónového veľkomesta, takže sme sa o ňom dozvedeli pomerne dosť aj z pohľadu radnice. Za najväčší problém označili rýchly a ťažko zvládnuteľný územný rozvoj, veľkú imigráciu z vidieka, dopravu, odpady a zásobovanie vodou. Peru je pritom vysoko centralizovaná krajina, takže samospráva má dosť malé kompetencie, a hlavne veľmi malý rozpočet. Takmer všetko je v rukách štátu, vrátane vodárenských spoločností či výstavby metra, ktorá sa má začať na budúci rok. Ale ľudia, s ktorými sme sa na pompéznej radnici v Lime stretli, pôsobili veľmi kompetentným dojmom, vrátane šéfky odboru životného prostredia, ktorá je vzdelaním ekologička, hovorí výborne po anglicky (čo je v Peru skôr výnimka) a environmentálne problémy mesta má evidentne „v malíčku“. Vďaka viac-menej púštnej klíme tu zeleň parkov môže jestvovať len vďaka zavlažovaniu, ale je v oveľa lepšom stave, ako naša bratislavská. A potom, na každom kroku stretnete zametačov a smetiárov, takže rozsiahla centrálna mestská oblasť Limy je permanentne čistá, a nie ako naše mestá.

V decembri sa bude práve v Lime konať jubilejný Svetový klimatický summit – „COP 20“. Zaregistrovali ste jeho prípravu počas Vášho pobytu v Peru?

Áno. Jedno popoludnie sme diskutovali s organizátormi niečoho, čo by sa dalo nazvať paralelným summitom MVO s množstvom sprievodných podujatí, ktoré pripravujú počas COP 20. Bolo to veľmi poučné a užitočné stretnutie: myslím si, že pre obe strany.

A na záver a odľahčenie :) Na čom si si v Peru najviac pochutnal?

Ak myslíš jedlo, tak pochutnal som si na aligátorovi. Ako vtipne poznamenal jeden z účastníkov: vždy lepšie, ako keby si aligátor pochutnal na mne.

Celkom na záver by som sa chcel poďakovať všetkým, ktorí/ktoré akýmkoľvek spôsobom prispeli k úspešnému priebehu našej „expedície“. Okrem vyššie spomenutých organizácií a finančnej podpory EÚ sú to menovite hlavní organizátori Silke Lunnebach a Roger Martinez-Dolz.

Otázky: Richard Medal

Odpovede: Mikuláš Huba

Bratislava, júl 2014